

ЧЕРВЕНАТА СТЕНА¹⁾

Н. ГРИГОРОВ

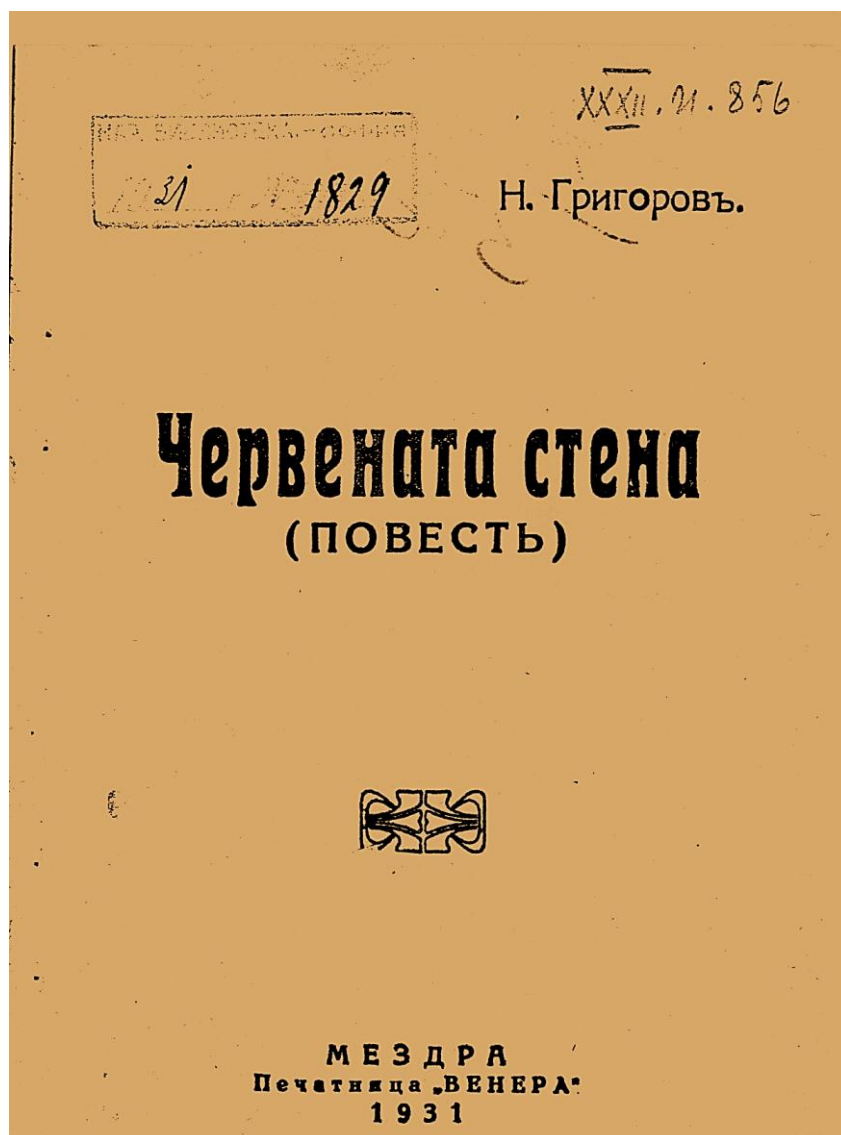
Abstract. *Chervenata stena [Red Mountain]* is a mountain in the skirt of which is the town of Bitolya, Macedonia. In the last years of WWI 15th Infantry Lom Regiment (Belogradchik) was there. This excerpt is a personal narrative of a soldier who participated in the military operations of that regiment. His story under the title “Chervenata stena” was written 13 years after the war and was published in Mezdra (1931).

Keywords: 15 Infantry Lom Regiment, Belogradchik, WWI, battlefields in Macedonia

*“Година веч как Ломци отбраняват
Червената стена със чест.
Години веч как своя род спасяват
от подлий враг пропит със бес“*
Марш на 15-и пехотен Ломски полк²⁾

Новата позиция беше удобна, затова можахме да се закрепим за по-дълго време. Местността не бе толкова скалиста, затова благоприятстваше изкопаването на землянки. Освен Червената стена, имаше и други две височини, към които бяха отправени очите на нашите

водачи. Едната от тях беше „Куполата“, а другата – кота 1248. Най-старателно се изследваха тези две местности и командирите дойдоха до заключението, че и двете трябва да бъдат в наши ръце. Противникът тогава щеше да има по-ниска и неудобна позиция. Тук нашите чертаеха известни планове, а противната страна правеше същото. И тя искаше да заеме, доколкото е възможно, повече високи местности. Едната и другата стана се ежеха и готвеха за кървава борба.

Веднага след пристигането започнахме да копаем земянки. Непрестанно работехме, особено нощно време, за съграждането на потвърда позиция. Носехме камъни и дървета и построявахме нашите къщички. Неприятелят от време на време пращаше по някоя граната. Той искаше може би да ни напомни, че наскоро ще хвърли в пламък цялата земя. Ние не слушахме тази закана и денонощно се укрепявахме на Червената стена. Но голяма част от нашите войскови сили беше насочена вече към Куполата. В момента, когато бяхме заели известна част от нея, започна силен артилерийски огън. Зареваха от четиредесет километри, а може би и от повече, дългобойни железни гърла. Те изхвърляха смъртоносна жупел на Куполата. Там се сипеха безброй гранати. Всички войници, които бяха преминали на тази страна, бидоха изхвърлени във въздуха от огнената лава. Когато на Куполата нямаше жива душа, противникът започна да обстрелва постепенно и Червената стена. Слабите блиндажи не можаха да устоят на ударите. Много от тях бидоха сринати и войниците затрупани. Излязохме на открито за по-безопасно. Обстрелването вървеше като някоя стихийна вълна и постепенно завладяваше местностите. Пред нас друго не се виждаше освен пушек и огнен пламък. Ушите ни заглъхнаха та не чувахме бумтенето на оръдията. Само гранатите фучаха и подпалваха земята. По едно време Ваньо ме побутна по лакътя. „Ние сме останали само двама“, каза той. Наистина на пет крачки не можеше да се види какво става. Залегнахме в една яма, изкопана от снаряди. Струваше ни се, че това не е на яве, а някакъв дълбок сън ни беше овладял. Гранатите падаха наблизко около нас. Още малко оставаше ямата да бъде заличена от хвърчащата земна пръст и камъни. Напуснахме я и започнахме да прибъгваме. Точно на пътя ни падна един снаряд, който изригна след това със силен шум. Върнахме се на старото място. Когато около нас позатихна, опитахме се отново да избягаме. Силният огън беше далеч пред нас. Той достигна

даже до селата Търново и Магарево. После съвсем затихна, за да се изсипе нов барабанен огън върху Червената стена. Стъмни се. Небето беше тъмно, мрачно. Само на север в далечината потрепкваше светлината на една ярка звезда. Някакви черни облаци се носеха и от време на време попръскваше по малко дъждец. Тих топъл вятър подухваше откъм противника и носеше задушлива барутна миризма. Звезицата трепкаше... трепкаше най-сетне и се скри. Земята беше пуста и мрачна ... земята беше ад. Започна да вали силен дъжд и не престана до сутринта. Заели бяхме селата Търново и Магарево. Но и тук гранатите почнаха да прехвърчат. Първо паднаха няколко снаряда върху къщата, където нашите другари приготвиха ядене. След това забумтя огненият вулкан. Местните жители бяха избягали. Една стара жена тичаше из улиците с разрошени бели коси и викаше колкото сила имаше: „Децата ми ... децата ми ... – о, Боже! ... децата ми...“. Тя се въртеше обезумяла насам нататък и разкъсваше ризата си с болезнен плач. Слабите ѝ кокалести крака се преплитаха и тя ту падаше, ту ставаше; цяла изцапана с кал и вода. Едно парче от шрапнел я удари по главата и тя падна мъртва на земята като се помири със своята съдба. В това време профуча граната и падайки откъсна едната ръка на бедната жена и влезе надълбоко и след това изригна с голяма сила и разкъса мъртвото тяло. Червената стена биде разорана, а Куполата заета от противника. Най-сетне, когато фронтът поутихна, Ваньо четеше писмо от Марийка: „... Тук е тъмно и тихо като в гроб. Само чувам как сърцето ми силно тупти и усещам как кръвта се излива в моите жили. Живея със спомените на нашето минало. Масичката, до която ние често седяхме, стои непокътната до стената. Снимката, която ми изпрати, е увеличена и поставена в голяма красива рамка и виси денонощно над моето легло. Потърсих цветеча из градината, за да направя малко букетче и да ти го изпратя. Ала всичко е преклонило глава пред прага на снежната зима.

Цветята са пожълтели и увехнали. Аз винаги очаквам с разперени ръце и копнееща душа на любовта царството на мира. Тогава ти ще бъдеш пак при мене ... ти за мене си един малък свят, чрез когото обикнах света.“

Празник на 15-и пехотен Ломски полк в с. Цапари, до Битоля
(на заден план е Червената стена)

Когато зимата се премина в ред кървави борби и приближаваше пролетта, тогава оределите наши редици бидоха попълнени от нова помощ. Между нас беше и оздравелият Герго Петров, понапълнял и оставил малки черни мустачки. Ние се укрепихме здраво на Червената стена. Галериите бяха направени от здрав бетон размесен с желязо. „Куполата трябва да бъде заета на всяка цена“, каза полковият командир³⁾ и сам той предвождаше последното наше усилие от многобройните ни опити да заемем тази добра позиция на противника. Пролетното слънце едва що се бе скрило зад планинските върхове, ние потеглихме към окопите на

неприятеля. Силен картечен огън се изпречи отпреде ни, та не можахме да достигнем дори телените мрежи. „Напред, войници“ викаше полковият командир, и сам той падна пронизан от няколко куршуми. Невъзможно беше да се премине огнената стена на противника. Ваньо се приближи до мене и каза: „Герго падна!“ През нощта беше тъмно като в рог, както се казва. Ние двамата сутринта рано се приближихме предпазливо до телените мрежи. Трупове един до друг лежаха. Намерихме мъртвия Герго. Два куршума бяха пронизали челото му, а други няколко – гърдите му. Той държеше здраво пушката със щика. Занесохме го при нашите окопи. Когато слънцето милваше със своите лъчи нещастната осакатена от гранатите чамова горичка, стояхме прави пред гроба на нашия незабравим другар и със сълзи на очи шепнехме: „Ти си една звезда, която напусна света. Ти си един живот, който угасна. Ти си жертва пред великото отрезвление на човека... Вечен мир на праха ти, незабравими друже!“

В момента, когато отчаяно си казвахме: „Войната никога не ще се свърши“, се разнесе слух, че нашата армия откъм източния фронт е напуснала позицията и ние оставяме в плен. Така излезе, но нашият Ваньо не остана жив.

Стаматов извади от шкафа куп писма и ги постави на масата. Той стоеше като вкаменен и с просълзени очи поглеждаше картината, пръстена на ръката и писмата. Лястовичките хвърчаха около прозореца. Там наблизко имаше някъде гнездо. Малките пиленца силно пискаха щом майка им поднасяше някое червейче. А бръмбарът изчезна. Ние разбрахме, че Стаматов има три прескъпи спомена: картината, пръстена и писмата. Той въздъхна и продължи: „Скъпи младежи, станете на крака ... станете на крака и вие, драги младежи по цялата земя, да зачетем паметта на великия герой на мира и любовта. Неговото тяло остана на Червената стена, но идеите му живеят в нашите сърца. Вие, грезци слънца над

нашата земя, стойте винаги на крака и бдете за изгряващото из мрака човешко съзнание за мир и свобода на света.“

15-и пехотен Ломски полк на Червената стена

Осем години след публикуването на тази книга човечеството отново бе хвърлено в световна война (б.р.).

БЕЛЕЖКИ

1. Н. Григоров. *Червената стена (Повест)*. Печ. „Венера“, Мездра, 1931, 56 с.
2. <http://youtu.be/HAddWt4evSo>
3. Подполковник Стефан Илиев, боен командир на 15-и пехотен Ломски полк, загинал на Червената стена на 26 март 1917 г.

